

การกำเนิดรัฐตามแนวคิดของพระพุทธศาสนา

STATE ORIGIN ACCORDING TO THE BUDDHIST CONCEPT

ทศนีย์ ปิยะเจริญเดช*

Tassanee Piyajaroendech

พระมหาสุริยะ มหฺทโว**

Pharmahasuriya Maddavo

พระพงษ์ศักดิ์ สันตมโน***

Phrapongsak Santamano

บทคัดย่อ

พุทธทศนะว่าด้วยการกำเนิดรัฐเป็นบทความที่นำเสนอการกำเนิดรัฐตามแนวพุทธศาสนา โดยการศึกษาทบทวนเอกสารและตำราพระไตรปิฎกแล้วนำมาสังเคราะห์เนื้อหาการกำเนิดรัฐ ซึ่งพบว่ามี 1) การกำเนิดรัฐในอัครัญญสูตร เกิดจากปัญหาในสังคม จึงหาแนวทางการแก้ไขปัญหาร่วมกันโดยกำหนดเป้าหมาย และวิธีการในการแก้ไขปัญหาทำให้เกิดเป็นสัญญาประชาคมขึ้นภายในสังคม ทั้งนี้เป้าหมายและวิธีการแก้ไขปัญหานั้นขึ้นอยู่กับหลักคุณธรรมเป็นพื้นฐาน 2) การกำเนิดรัฐตามหลักปัจจุสมุปบาทวิวัฒนาการของสังคม และการกำเนิดรัฐ เป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องของกิเลสภายในจิตใจของมนุษย์ คือกิเลสสร้างสังคมมนุษย์ซึ่งแต่ละคนมีปฏิกริยาต่อสิ่งแวดล้อมแตกต่างกันออกไป ทำให้ชายหญิงมีความรู้สึกพอใจและไม่พอใจต่อกัน มีความต้องการเพื่อตอบสนองกัน ประารถนาในความเป็นเจ้าของกันและกัน จึงมีการกำเนิดครอบครัว กำเนิดเครือญาติขึ้น มีความเคารพกันตามลำดับอาวุโส 3) การกำเนิดรัฐตามแนวคิดในมหาโควินทสูตรรัฐนั้นพัฒนาไปจากรูปแบบของครอบครัวแล้วค่อยๆ เจริญขึ้นมีการสร้างบ้านเรือนมากขึ้นมีการเริ่มสะสมอาหารและทรัพย์สมบัติมีการออกกฎเกณฑ์ กติกา ที่เป็นลักษณะสัญญาประชาคม ที่ใช้ควบคุมสังคม มีความจำเป็นที่จะมีหัวหน้ามาคุ้มครองรักษากฎเกณฑ์ กติกา รักษาความสงบสุขแก่สมาชิกในสังคม ตลอดจนรักษาทรัพย์สินที่เกิดขึ้นตามมาและเริ่มมีการถือกรรมสิทธิ์ในที่ดินเกิดขึ้นกษัตริย์พระองค์หนึ่งๆ ก็จะทรงครอบครองอาณาจักรที่มีอาณาเขตแน่นอนรัฐที่สมบูรณ์แบบก็เกิดขึ้นแต่บัดนั้น

คำสำคัญ: พุทธทศนะ, การกำเนิดรัฐ, พระไตรปิฎก

* บริษัท ปันสุข 88 จำกัด

** พระวัดป่าเขาใหญ่ ตำบลหมูสี อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา

*** พระวัดสระแก้ว (พระอารามหลวง) ตำบลสระแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดสระแก้ว

ABSTRACT

This article was presenting the Buddhist view about state origin according to the Buddhism which conducted by studying the documents, books and Tipitaka then synthesized the content of state origin and found that: 1. State origin in Agganna Sutta caused by social problem, therefore, many people sought the guidelines for problem resolution together by defining the goals and methods of solving problems that was the community contract whit in the society, moreover, defining the goals and methods of solving problems based on the moral, 2. State origin according to Paticcasamuppada, social evolution and state origin were the factors that be participatory with the desire of the human mind, that meant the desire build humanity, everyone had different of acting and environment caused the men and women feel satisfied and dissatisfied with each other, need to meet each other desire for mutual ownership, therefore, there area family origin and relative that respect each otherrespectively, 3. State origin according to Mahagovinda Sutta, the state evolves from family then progress, there are more houses building, keeping the food and belongings, rules and regulations that are a contracts in the community that control society, there are necessary to have a leader to protect the members in society include the properties and land ownership. After that,the king will govern the kingdom and then a perfect state arose at that time.

Keywords: Buddhist View, State Origin and Tipitaka

1. บทนำ

คำว่ารัฐ (State) หมายถึง ชุมชนแห่งมนุษย์ซึ่งตั้งมั่นอยู่ในดินแดนที่มีอาณาเขตที่แน่นอนภายใต้อธิปไตยอันเป็นอิสระและมีการปกครองเป็นระเบียบเพื่อสวัสดิภาพของชนในสังคม”¹ และคำว่ารัฐตรงกับภาษาบาลีว่า “รฏฐ” แปลว่าประเทศหรือแว่นแคว้น² มีนักวิชาการหลายท่านแสวงหาคำตอบของคำถามการกำเนิดรัฐ ซึ่งนักวิชาการในยุคที่ผ่านมาได้ค้นพบทฤษฎีหลายทฤษฎี เช่น ทฤษฎีสัญญาประชาคม (Social Contract Theory) ทฤษฎีพลังอำนาจ (Force Theory) ทฤษฎีเทวสิทธิ์ (Divine Theory) ทฤษฎีธรรมชาติ (Natural Theory) ทฤษฎีวิวัฒนาการและทฤษฎีนิติตาสตร์ ทฤษฎีชีวภาพ เป็นต้น

พระพุทธเจ้าทรงเปลี่ยนแนวคิดของมนุษย์ซึ่งมีอยู่เดิมอันเป็นแนวคิดตามหลักศาสนาพราหมณ์และลัทธิอื่นๆ มากมายในสมัยพุทธกาล การเสนอการเปลี่ยนแปลงแนวคิดใหม่ย่อมขัดกับผู้ปกครองเดิมซึ่งเป็นผู้รักษากฎเกณฑ์ทางการเมืองของตนตามฐานะที่ได้อยู่แล้ว สำหรับประชาชนเองก็มีความคุ้นชินกับวิถีการดำเนินชีวิตตามหลักคำสอนของศาสนาพราหมณ์ ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงแนวคิดใหม่จึงเป็นการยาก จึงจำเป็นต้องสร้างสังคมใหม่ขึ้นมาเป็นแบบอย่าง อันได้แก่สังคมสงฆ์ ซึ่งเป็นสังคมของผู้มุ่งสู่พระนิพพานสำหรับพระพุทธศาสนานั้น การกำเนิดรัฐมีลักษณะทฤษฎีเป็นธรรมชาติ ว่าด้วยการเกิดตามธรรมชาติของมนุษย์ ซึ่ง

¹ สีน สภาวสุ, ทางรอดของมนุษยชาติ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรสมัย, 2526), หน้า 19.

² สุชีพรุญญาภาพ, พจนานุกรมศัพท์พระพุทธศาสนา ไทย-อังกฤษ และอังกฤษ-ไทย, (กรุงเทพมหานคร: เกษมบรรณกิจการพิมพ์, 2514), หน้า 307.

องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่ได้ตรัสเรื่องนี้ไว้โดยตรงมีแต่เพียงเนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้องกับการกำเนิดรัฐเพื่อศึกษาเทียบเปรียบเท่านั้น ดังนั้นการวิเคราะห์หลักคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไว้ที่เกี่ยวข้องกับการกำเนิดรัฐจึงมีประเด็นที่จะนำเสนอต่อไป

1. การกำเนิดรัฐตามแนวคิดในอรรถกถาสูตร

วิวัฒนาการของรัฐในอรรถกถาสูตร เกิดจากปัญหาในสังคม จึงหาแนวทางการแก้ไขปัญหาร่วมกัน โดยกำหนดเป้าหมายและวิธีการในการแก้ไขปัญหาก่อให้เกิดเป็นสัญญาประชาคมขึ้นภายในสังคม ทั้งนี้เป้าหมายและวิธีการแก้ไขปัญหานั้นขึ้นอยู่กับหลักคุณธรรมเป็นพื้นฐาน ซึ่งสามารถจำแนกประเด็นที่สำคัญดังต่อไปนี้

1.1) หลักพัฒนาการของสังคมมนุษย์ (ครอบครัว/หมู่บ้าน/รัฐ)

“วาเสฏฐะและภารทวาชะสมัยนั้นการเสพเมถุนธรรมอันเป็นเหตุให้ถูกขว้างฝุ่นใส่เป็นต้นนั้นถือว่าเป็นเรื่องไม่ดีสมัยนั้นเหล่าสัตว์ผู้เสพเมถุนธรรมไม่ได้เข้าไปยังหมู่บ้าน หรือนิคมตลอด๑เดือนบ้าง๒เดือนบ้างเนื่องจากสัตว์เหล่านั้นต้องการเสพสัทธรรมเกินเวลาต่อมาจึงพากันสร้างเรือนขึ้นเพื่อปกปิดสัทธรรมนั้น”(ที.ปา. (ไทย) 11/ 127/ 93) จากความตอนนี้นับถ้อยคำถึงมนุษย์มีการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่บ้านหรือชุมชนมาก่อนการสร้างบ้านเป็นหลังๆ นั้นเกิดขึ้นจากการที่มนุษย์มีความต้องการในค้นหาจึงแยกตัวออกมาจากหมู่บ้านเพื่อสร้างบ้านเรือนของตนเองเมื่อมีการสร้างบ้านเรือนมากขึ้น ก็พัฒนาการเกิดเป็นรัฐขึ้นในที่สุดและมีการกำหนดเขตแดนโดยการปักจองเขตแดนเพื่อทำการเกษตรขึ้นดังนั้นพัฒนาการของสังคมมนุษย์ตามแนวคิดของพระพุทธศาสนา มนุษย์มีพัฒนาการมาจากอภิสรรพรหมโดยเป็นผู้มีจิตบริสุทธิ์ แต่เมื่อสภาพแวดล้อมและความไม่พอใจในสภาพที่เป็นอยู่จึงละเมิดกฎเกณฑ์พื้นฐานของสังคมเดิม เกิดความทะยานอยากอย่างไม่มีที่สิ้นสุด สุดท้ายจึงมีการสร้างครอบครัวขึ้นมาเพื่อปิดบังในสิ่งที่ไม่ดีของตน

1.2) หลักเป้าหมายแห่งรัฐ

ภายใต้ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม ประชาชนต้องการให้มีความสงบสุขเกิดขึ้นในสังคมจึงร่วมกันแต่งตั้งผู้ทำหน้าที่ในการดูแล รักษาทรัพย์สินและพิจารณา ตำหนิ ขັบไล่บุคคลผู้กระทำความผิดก่อน ในพระสูตรนี้ระบุการแบ่งปันข้าวสาลีเอาไว้ว่า วาเสฏฐะและภารทวาชะครั้งนั้นสัตว์ทั้งหลายจึงได้ประชุมกันปรับทุกข์กันว่าท่านผู้เจริญ บาปกรรมปรากฏในหมู่สัตว์แล้วคือการถือเอาสิ่งที่เจ้าของไม่ได้ให้จักปรากฏ การครหาหลักปรากฏ การพูดเท็จจักปรากฏการถือทันทาฐจักปรากฏ ทางที่ดีพวกเราควรสมมต (แต่งตั้ง) สัตว์ผู้หนึ่ง ซึ่งจะว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าวเตือนผู้ที่ควรเตือน ขັบไล่ผู้ที่ควรขັบไล่โดยชอบ พวกเราจักแบ่งปันข้าวสาลีให้แก่สัตว์ผู้นั้น³ จะเห็นว่าการที่มหาชนได้ปรึกษาหารือกันนั้นแสวงหาเป้าหมายของรัฐหรือสังคมหรือหน่วยงานบุคคลคณะบุคคลหรือองค์กรที่จะมาจัดปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าการรวมตัวกันของครอบครัวและหมู่บ้านต่างๆ เข้าด้วยกันเพื่อคุณธรรมด้วยการมุ่งผลบั้นปลายเพื่อให้บังเกิดความสมบูรณ์ (absolute) และดำรงอยู่ได้อย่างพึ่งตัวเองได้โดยตลอด (self-sufficiency)⁴

ดังนั้น จุดประสงค์สุดท้ายของการสร้างรัฐตามพระสูตรนั้นมีเหตุผลอยู่ 2 ประการคือผู้ปกครองชุมชนจะต้องมีหน้าที่ในการดูแลหาข้าวสาลีคือใครต้องการข้าวสาลี ขัตติยะ (ผู้ปกครอง) ก็จะเป็นผู้อนุญาต หรือใครแอบขโมยขัตติยะจะเป็นผู้จับกุมผู้นั้นมาลงโทษประการที่สองคือสร้างความสุขความยินดีให้กับผู้อยู่ได้

³ ที.ปา. (ไทย) 11/130/96.

⁴ ส.ศิริรักษ์, กรรมนิพพานมหาสาวิภาสสมัยพุทธกาล, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา, 2521), หน้า 53

ปกครองอันเนื่องมาจากการแก้ปัญหาข้อแรกได้สำเร็จ นี่คือวัตถุประสงค์เริ่มแรกของการสร้างระบบการปกครองของชุมชนโบราณ⁵ในที่นี้คือการแต่งตั้งประมุข หรือผู้นำขึ้น

1.3) หลักผลประโยชน์

เมื่อจิตใจมนุษย์มีกิเลสเกิดขึ้น ความโลภและความเห็นแก่ตัวก็เกิดขึ้นตามมีความปรารถนาที่จะสะดวกสบาย จึงทำให้มีการสะสมอาหารเกิดขึ้นภายในรัฐ ซึ่งมนุษย์เหล่านั้นออกไปหาอาหารเพียงครั้งเดียว แต่เก็บข้าวสาลีเพื่อกักตุนเป็นอาหารไว้ทั้งกลางวันและกลางคืน ในที่สุดก็เกิดการแข่งขัน แกร่งแย่งกันขึ้นจากการที่ออกไปหาอาหารเพื่อบริโภควันต่อวัน ก็มีการออกไปหาอาหารเพื่อกักตุนสำหรับ 2, 3, 4, 5, 6, 7 วันตามลำดับ จนกระทั่งข้าวสาลีที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหมดลง จะเห็นได้ว่าเมื่อมนุษย์มีความต้องการเพื่อตอบสนองกิเลสของตนพยายามนำสมบัติของส่วนรวมมาเป็นของตนดังเช่น ข้าวสาลี เป็นต้น ปัญหาความขาดแคลนจึงบังเกิดขึ้น เมื่อเป็นเช่นนั้นมนุษย์จึงทำพันธสัญญาต่อกันและกันที่จะกำหนดเขตแดน พร้อมกับกำหนดข้อตกลงเกี่ยวกับผืนดินโดยการกำหนดว่าผืนดินแห่งนี้เป็นของใครและดำเนินการปักเขตแดนขึ้น ซึ่งนักวิชาการบางท่านที่มองพัฒนาการทางการเมืองว่าเป็นผลที่เกิดขึ้นมาจากผลประโยชน์ที่ขัดแย้งกันระหว่างชนชั้น นั้นมีแนวโน้มว่าจะตีความหมายของคำว่า “ชนชั้น” ในแง่เป็นสถานภาพทางเศรษฐกิจ และตีความหมายของคำว่า “ผลประโยชน์” ในแง่ที่เป็นผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจดังนั้นก็กล่าวได้ว่า วิวัฒนาการทางการเมืองก่อเกิดขึ้นจากความขัดแย้งกันระหว่างชนชั้นในเรื่องของผลประโยชน์

1.4) หลักระบบกฎหมาย และการลงโทษ

ในพระสูตรนี้มีการระบุโทษหรืออาญาเป็นขึ้นเป็นตอนจากโทษเบาจนไปถึงโทษหนัก เมื่อมีการจับผู้กระทำความผิดมาลงโทษ การพิจารณาทลงโทษในสมัยนั้นยังไม่มีกระบวนการที่ซับซ้อนนัก การพิจารณาทลงโทษเป็นการพิจารณาโดยทุกคนในชุมชนมีส่วนร่วม ซึ่งมีลำดับ 3 ขั้นตอนคือ ครั้งที่ 1 ว่ากล่าวตักเตือน ครั้งที่ 2 ทำทัณฑ์บน และครั้งที่ 3 ลงทัณฑ์ ดังปรากฏในอรรถกถาสูตรที่ว่า “แม้ครั้งที่ 3 คนทั้งหลายได้จับเขาแล้วกล่าวว่า คุณคุณทำกรรมชั่วที่รักษาส่วนตนไว้แล้วถือเอาส่วนอื่นที่เขาไม่ให้มาบริโภคคุณอย่าได้ทำอย่างนี้ อีกคนเหล่านี้ใช้ฝ่ามือบัง ก้อนดินบังท่อนไม้บังทำร้ายวาเสฏฐะและภารทวาชะในเพราะเรื่องนั้นเป็นเหตุการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ปรากฏการครหาจึงปรากฏการพุดเท็จจึงปรากฏการถือทันทาวุธจึงปรากฏ”⁷ กฎหมายตรึงนี้ไม่ชัดเจน กล่าวคืออดีตทำให้เกิดการพิพาท การลงโทษและความไม่เป็นธรรม คนจึงแก้ไขข้อบกพร่องนี้โดยการตัดอดีตวิธีหนึ่งก็คือหาความถูกต้องหรือธรรมมาเป็นหลักข้อนี้จะเป็นที่มาของสถาบันที่สำคัญอีกสถาบันหนึ่งคือกฎหมาย ซึ่งจะทำให้รัฐเป็นรัฐที่สมบูรณ์แต่กฎหมายก็ยังไม่ปรากฏชัดเจนในตอนนี้อย่างคงต้องอาศัยความสามารถของบุคคลซึ่งส่วนรวมยอมรับคือมหาชนสมมต ซึ่งเป็นที่มาของสถาบันกษัตริย์หรือผู้ปกครองรัฐกระบวนการทางการเมืองซึ่งปรากฏในตอนนี่ก็คือการมีผู้ปกครองซึ่งมาจากการเลือกตั้ง⁸

⁵ ทวี ผลสมภพ, ปัญหาปรัชญาในการเมืองของโลกตะวันออก, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2534), หน้า 63

⁶ สิทธิพันธ์ พุทธหนุน, แนวการศึกษารัฐศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ 3. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2543), หน้า 21

⁷ ที.ป.า. (ไทย) 11/129/89.

⁸ ปรีชา ช่างขวัญยืน, ทรรศนะทางการเมืองของพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทสามัคคีสาส์น จำกัด, 2540), หน้า 22

เมื่อวิเคราะห์ให้ใจความสำคัญในเนื้อหาพระสูตรแล้ว จึงสรุปสาระสำคัญเกี่ยวกับการกำเนิดของรัฐตามสภาพธรรมชาติ ในอรรถกถาสูตร เริ่มแรกมีลักษณะบริสุทธิ์ เปรียบเสมือนโลกยุคนั้นเป็นสวรรค์ เนื่องจากมนุษย์ยุคแรกเกิดมาจากอภัสสรพรหม ซึ่งเป็นพรหมชั้นหนึ่งในสวรรค์ 16 ชั้น มนุษย์ยุคแรกจึงไม่มีความต้องการหรือกิเลสมากเท่าไรนัก สภาพทางธรรมชาติเป็นไปอย่างสงบ ครบพร้อมสมบูรณ์ทุกประการ กายเป็นทิพย์ อาหารเป็นทิพย์ สภาพส่วนของบุคคลต่างคนต่างอยู่ ความขัดแย้งไม่บังเกิดในสังคม เนื่องจากรัฐยังไม่กำเนิดขึ้น แต่ดำรงชีวิตอยู่อย่างมีความสุขในทุกๆ คน

2. การกำเนิดรัฐตามหลักปัจจุสมุปบาท

หลักปัจจุสมุปบาท เป็นหลักธรรมที่อธิบายถึงการเกิดขึ้นพร้อมแห่งธรรมทั้งหลายเพราะอาศัยกัน และการที่สิ่งทั้งหลายอาศัยกันจึงเกิดขึ้นเมื่อเปรียบเทียบการเมืองในเรื่องการกำเนิดรัฐมักจะอธิบายถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่งในการเมือง ซึ่งมีสมมุติฐานเกี่ยวกับสภาพแบบต้นดั้งเดิมของสิ่งนั้นๆ การนำเอาหลักปัจจุสมุปบาทมาอธิบายถึงกำเนิดรัฐนั้นมิได้หมายความว่า จะเป็นการอธิบายถึงปฐมเหตุที่เดียวแต่เป็นการชี้ให้เห็นปัจจัยต่างๆ ที่เป็นเหตุให้เกิดรัฐขึ้นมาเหมือนกับการอธิบายถึงปัจจัยที่ให้ต้นไม้งอกขึ้นมามิได้หมายถึงแค่เพียงเมล็ดพืช แต่ยังหมายถึง ดิน น้ำ ปุ๋ย อากาศ อุณหภูมิอีกด้วยว่าแต่ละอย่างล้วนเป็นปัจจัยของการเกิดขึ้นของต้นไม้ด้วยกันทั้งสิ้นและต่างก็มีความสัมพันธ์ต่อกัน⁹

การกำเนิดรัฐตามแนวพระพุทธศาสนานี้ เป็นไปในทางทฤษฎีธรรมชาติ โดยเริ่มต้นจากสถาบันครอบครัว พิจารณาจากความเป็นธรรมชาติของมนุษย์ เนื่องจากมนุษย์โดยธรรมชาติแล้วรักตัวเองมากกว่าสิ่งใดๆ มีพุทธภาษิตเกี่ยวกับการรักตนของมนุษย์อย่างมากมายเช่น “นตถิอุตตมสมเปมความรักเสมอด้วยตนไม่มี”¹⁰ “อตุตทาหิปรมปิโยตนเองเป็นที่รักอย่างยิ่ง”¹¹ เป็นต้นพื้นฐานของมนุษย์มีความเห็นแก่ตัวเสมอ เมื่อมนุษย์มีความรักตัวเอง ความเห็นแก่ตัวก็บังเกิดขึ้นจึงทำให้กระทำการสิ่งต่างๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของตัวเอง เมื่อใช้หลักปัจจุสมุปบาทมาพิจารณาถึงธรรมชาติของมนุษย์จะเห็นได้ว่าความเห็นแก่ตัวของมนุษย์นั้นเกิดขึ้นมาจากอวิชชา ตัณหา อุปาทาน ของมนุษย์นั่นเองทำให้เกิดวงจรที่เรียกว่าไตรวัฏฏ์¹² พระพุทธเจ้าได้แสดงหลักปัจจัยการทั้งที่เป็นไปภายในจิตใจของบุคคลและที่เป็นไปในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์หรือในทางสังคมซึ่งปัจจุสมุปบาทแห่งทุกข์หรือความชั่วร้ายในสังคมก็ดำเนินไปในวิถีเดียวกันกับปัจจุสมุปบาทแห่งทุกข์ของชีวิตมนุษย์นั่นเองแต่เริ่มแยกแสดงอาการที่เป็นไปภายนอกตั้งแต่ต้นเหตุเป็นต้นไปดังพระพุทธพจน์ที่ว่า

อานนทด้วยประการดังนี้แล้วอาศัยเวทนาจึงเกิดตัณหา (ความทะยานอยาก) อาศัยตัณหาจึงเกิดปริเยสนา (การแสวงหา) อาศัยปริเยสนาจึงมีลาภะ (การได้) อาศัยลาภะจึงเกิดการตกลงใจอาศัยการตกลงใจจึงมีฉันทราคะ (ความชอบชดติดพัน) อาศัยฉันทราคะจึงมีอัสโสสาน (การพะวง หมกมุ่น ฝังใจ) อาศัยอัสโสสานจึงมีปริคคหะ (การยึดถือครอบครอง) อาศัยปริคคหะจึงมีมัจฉริยะ (ความตระหนี่) อาศัยมัจฉริยะจึงมีอารักขา (ความป้องกัน หวงแหน) อาศัยอารักขาสืบเนื่องมาจากการอารักขา จึงมีการถือไม้ ถือมีดการทะเลาะการ

⁹ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), *พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ*, พิมพ์ครั้งที่ 7, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2541), หน้า 81

¹⁰ ส.ส. (บาลี) 15/28/8.

¹¹ อ.นวก. (บาลี) 23/30/92

¹² วิสุทธิ. (ไทย) 3198

แก่งแย่ง วิวาทการดำว่ มึง มึง การส่อเสียด มุสาวาท บาปอกุศลธรรม (สิ่งชั่วร้าย) ทั้งหลายเป็นอเนกย่อม
เกิดมีพร้อมด้วยอาการอย่างนี้¹³

ในพุทธพจน์นี้วิวัฒนาการของสังคมและการกำเนิดรัฐ เป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องของกิเลสภายในจิตใจ
ของมนุษย์ คือกิเลสสร้างสังคมมนุษย์ซึ่งแต่ละคนมีปฏิภยาต่อสิ่งแวดล้อมแตกต่างกันออกไป ทำให้ชายหญิง
มีความรู้สึกพอใจและไม่พอใจต่อกันและกัน มีความต้องการเพื่อตอบสนองกัน บรรดาในความเป็นเจ้าของ
กันและกัน จึงมีการกำเนิดครอบครัว กำเนิดเครือญาติขึ้น มีความเคารพกันตามลำดับอาวุโส เมื่อมีครอบครัว
รวมกันเป็นจำนวนมาก จึงก่อเกิดความเป็นชุมชน ผู้ที่มีอาวุโสสูงสุดก็ได้รับความยอมรับให้เป็นผู้นำชุมชน
และทำหน้าที่ในการปกครองสังคมในชุมชนของตน

หลักปฏิภยสมุปบาทนี้แสดงให้เห็นอาการที่สิ่งทั้งหลายสัมพันธ์เนื่องอาศัยเป็นเหตุเป็นปัจจัยต่อกันใน
รูปกระแสนี้ภาวะที่เป็นกระแสนี้จึงไม่มีมูลการณ์หรือต้นกำเนิดเดิมแท้ ตัวตนที่แท้จริงไม่มีดังพระพุทพพจน์
ที่ว่า “เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้ย่อมมีเมื่อสิ่งนี้ไม่มีสิ่งนี้ย่อมไม่มี”¹⁴เป็นความจริงสัมพันธ์ที่เรียกว่า Relative True
ในอัครัญญสูตรที่แสดงถึงการกำเนิดรัฐก็แสดงออกมาในรูปของปฏิภยสมุปบาท คือคนเกียจคร้านนำข้าวมา
เก็บสิ่งสมและเกิดความนิยมทำตามกันเกิดการปักปันกันเขตแบ่งส่วนข้าว คนโลภขโมยส่วนของคนอื่นมาเพิ่ม
แถมตน (เกิดอหิงสา) เกิดการตำหนิ ดิเตียน การกล่าวเท็จ การทำร้ายลงโทษ การต่อสู้ผู้มีปัญญาเห็น
ความจำเป็นต้องมีผู้ปกครอง เกิดการเลือกตั้ง เกิดมีคำว่ากษัตริย์มีคนเบื้อหนายความชั่วร้ายในสังคมคิดลอย
ล้าบบาไปอยู่ป่าบำเพ็ญฌานบางพวกอยู่ใกล้ชุมชน เล่าเรียนเขียนตำราเกิดมีคำว่าพราหมณ์ เป็นต้นคนมี
ครอบครัวประกอบอาชีพประเภทต่างๆ เกิดมีคำว่า แพศย์ คนนอกจากนี้ซึ่งประพฤติเหลวไหล เลวร้ายถูก
เรียกว่า ศูทร คนทั้งสี่จำพวกนั้น บางพวกละเลิกขนบธรรมเนียมของตนละเหย้าเรือนออกบวช เกิดมีสมณะ¹⁵
เมื่อสรุปการกำเนิดรัฐตามหลักปฏิภยสมุปบาทรัฐเกิดจากกระบวนการที่อิงอาศัยกันธรรมชาติของมนุษย์ก็จะมี
ความเห็นแก่ตัวเป็นพื้นฐาน เมื่อเห็นแก่ตัวก็กระทำในสิ่งต่าง เพื่อสนองความต้องการของตนเองทำให้เกิด
ความเลวร้ายขึ้นในสังคมแต่ความเห็นแก่ตัวของมนุษย์นี้เกิดมาจาก อวิชชา ตัณหา อุปาทานของมนุษย์สิ่ง
ต่างๆ ที่เกิดสืบเนื่องมาจากตัณหา ก็เกิดตามมาเป็นกระบวนการทำให้เกิดความเลวร้ายต่างๆ ขึ้นในสังคม
แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยภายใน (กิเลสภายใน) ของมนุษย์ กับ สภาพแวดล้อมภายนอก (วัตถุ
ภายนอก) ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดรัฐขึ้นมา รัฐ คือทางเลือกของสังคมที่สมาชิกของรัฐพร้อมใจกันเลือก
ขึ้นมาเพื่อใช้แก้ไขปัญหาความเลวร้ายที่เกิดจากกิเลสตัณหาของมนุษย์นั่นเอง

3. การกำเนิดรัฐตามแนวคิดในมหาโควินทสูตร

มหาโควินทสูตร อธิบายถึงการแบ่งเขตหรือดินแดนปกครอง จากประเทศเดียวกลายเป็นหลายๆ
ประเทศ ซึ่งเนื้อหาในพระสูตรนี้สามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ ภูเขาคิชฌกูฏ ใกล้กรุงราชคฤห์ บุตรแห่งคนธรรพ์ชื่อ
ปัญจสิขะเข้าไปเฝ้ากราบทูลเล่าเรื่องที่ได้พบเห็นมาจากเทพชั้นดาวดึงส์ ในที่ประชุมชื่อสุธัมมสภา ท้าวสักกะ

¹³ อภ.วิ. (ไทย) 35/1023/179 – 180.

¹⁴ ส.น. (ไทย) 16/224 - 225/90 – 91

¹⁵ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ 7, (กรุงเทพมหานคร: โรง
พิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2541), หน้า 81

ได้กล่าวพรรณนาพระคุณของพระพุทธเจ้า 8 ประการ ทั้งแปดข้อนี้ ท้าวสักกะกล่าวว่า ไม่มีศาสดาใดเทียบพระผู้มีพระภาคทั้งในอดีตและปัจจุบัน

ต่อมาเมื่อแสงสว่างอันโอฬารปรากฏขึ้น สันถัมภ์มารพรมกันรมิตถัดภาพอันหยาบให้ปรากฏแก่เทพชั้นดาวดึงส์ ตามทราบความว่า กำลังสนทนากันเรื่องอะไร แล้วสันถัมภ์มารพรมก็เล่าเรื่องโชติปาละมานพผู้เป็นบุตรของโควินทพราหมณ์ ปุโรหิตของพระเจ้าทิสัมปติ ผู้ได้รับแต่งตั้งให้เป็นปุโรหิตแทนบิดาของตน เมื่อท่านถึงแก่กรรม เมื่อได้รับแต่งตั้งแล้วก็ทำหน้าที่เจริญรอยตามบิดา จนคนทั้งหลายขนานนามว่า มหาโควินทพราหมณ์

ต่อมาเมื่อพระเจ้าทิสัมปติสวรรคต เณรราชกุมารผู้เป็นพระราชโอรสและเป็นพระสหายของมหาโควินทพราหมณ์ขึ้นเสวยราชย์ ก็ตรัสสั่งโควินทพราหมณ์ให้แบ่งราชสมบัติออกเป็น 7 ส่วน ส่วนหนึ่งเพื่อพระองค์อีก 6 ส่วนเพื่อกษัตริย์ราชกุมารอื่นๆ ที่เป็นพระสหายรักใคร่ จึงมี 7 แคว้น 7 ราชธานี ดังนี้

- 1) แคว้นกาลิงคะราชธานีชื่อทันทปุระ
- 2) แคว้นอัสสกะราชธานี ชื่อโปตนะ
- 3) แคว้นอวันตี ราชธานีชื่อมาหิสสตี
- 4) แคว้นโสจิริราชธานีชื่อโรรุกะ
- 5) แคว้นวิเทหะราชธานี ชื่อมิลิลา
- 6) แคว้นอังคะราชธานี ชื่อจัมปา
- 7) แคว้นกาสิราชธานีชื่อพาราณสี

มหาโควินทพราหมณ์เป็นปุโรหิตถวายอนุสาสน์แด่พระมหากษัตริย์ทั้งเจ็ดแคว้นนั้นต่อมาได้กราบทูลลาพระมหากษัตริย์ทั้งเจ็ดออกบวช ประพฤติพรหมจรรย์ เป็นที่เคารพนับถือของคนทั้งหลาย เป็นราชาของราชาทั้งหลาย เป็นพรหมของพวกพราหมณ์ และเป็นเทวดาของพวกคฤหบดี ใครไฉน จาม หรือพลาดหกล้มก็เปล่งวาจาว่า ขอนมัสการมหาโควินทพราหมณ์บ้างสถิตปุโรหิต (ปุโรหิตของพระราชาทันเจ็ด) บ้าง มหาโควินทพราหมณ์ได้เจริญมณีนีพรมวิหาร 4 เป็นอารามณ์ มีสาวกปฏิบัติตามได้ผลเป็นอันมาก นี่เป็นเรื่องเล่าของสันถัมภ์มารพรมในเทวสภาในดาวดึงส์ปัญจสิขะ บุตรแห่งคนธรรพ์ เล่าถวายพระผู้มีพระภาคอีกต่อหนึ่ง พระผู้มีพระภาคตรัสว่า พระองค์เองได้เสวยพระชาติเป็นมหาโควินทพราหมณ์ในครั้งนั้น แต่ในครั้งนั้น ทรงชี้ทางแก่สาวกเพียงแค่ว่าจะไปอยู่ร่วมกับพรหมได้ แต่ในชาตินี้ทรงแสดงมรรค 8 อันเป็นไปเพื่อพระนิพพาน (สูงกว่าพรหมโลก)¹⁶ เมื่อสรุปวิเคราะห์การกำเนิดรัฐตามแนวคิดของมหาโควินทสูตรจะเห็นว่าแต่ละแนวคิดพยายามอธิบายจุดกำเนิดของรัฐให้ใกล้เคียงและชัดเจนที่สุดแต่ละแนวคิดล้วนมีจุดเด่นและจุดด้อยอยู่ในตัวเองไม่มีความสมบูรณ์ถูกต้องชัดเจนพอที่จะชี้ชัดลงไปว่าแท้จริงแล้วรัฐมีจุดกำเนิดมาอย่างไร แต่ตามพื้นฐานของความเป็นจริงแล้วหากนำจุดเด่นของแต่ละแนวคิดมาประมวลกันเข้าเป็นอันเดียวแล้ว ก็สามารถอธิบายกำเนิดของรัฐและจุดประสงค์ทางการเมืองของแต่ละแนวคิดได้เช่น แนวคิดตามแนวทางของอัครัญสูตรคือรัฐนั้นพัฒนาไปจากรูปแบบของครอบครัวแล้วค่อยๆ เจริญขึ้นมีการสร้างบ้านเรือนมากขึ้นมีการเริ่มสะสมอาหารและทรัพย์สินสมบัติมีการออกกฎเกณฑ์ กติกา ที่เป็นลักษณะสัญญาประชาคม ที่ใช้ควบคุมสังคม มีความจำเป็นที่จะต้องมีหัวหน้ามาคุ้มครองรักษากฎเกณฑ์ กติกา รักษาความสงบสุขแก่สมาชิกในสังคม ตลอดจน

¹⁶ ที.ม. (ไทย) 10/209/199-226.

รักษารัษฎ์สินก็เกิดขึ้นตามมาและเริ่มมีการถือกรรมสิทธิ์ในที่ดินเกิดขึ้นกษัตริย์พระองค์หนึ่ง ๆ ก็จะทรงครอบครองอาณาจักรที่มีอาณาเขตแน่นอน รัฐที่สมบูรณ์แบบก็เกิดขึ้นแต่บัดนั้น

ส่วนแนวคิดมหาโควินทสูตรเป็นแนวกำเนิดรัฐในรูปแบบการแบ่งแยกอำนาจอธิปไตยจากรัฐรัฐหนึ่ง ซึ่งเป็นรัฐที่มีอาณาเขตกว้างใหญ่ มีลักษณะคล้ายกับรูปแบบของจักรวรรดิ แล้วถูกแบ่งแยกออกเป็นรัฐอิสระหลาย ๆ รัฐ แต่ละรัฐก็มีอำนาจอธิปไตยเป็นของตนเอง ก่อให้เกิดรัฐใหม่ ซึ่งมีความสอดคล้องกับการกำเนิดรัฐในสมัยกลางที่จักรวรรดิล่มสลาย และเกิดเป็นนครรัฐใหม่ ๆ ขึ้นมาแทน เช่นเดียวกับการเกิดรัฐหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 แต่การเกิดรัฐใหม่ตามมหาโควินทสูตรมีความแตกต่างกับการเกิดรัฐในอัครัญสูตร ในอัครัญสูตรเป็นการอธิบายการเกิดขึ้นของโลกมนุษย์ชาติรัฐ กษัตริย์ และชนชั้นต่างๆ เป็นปฐม แต่การเกิดขึ้นของรัฐใหม่มหาโควินทสูตรนั้น เกิดขึ้นหลังจากมีรัฐแล้วและแบ่งแยกอำนาจอธิปไตย ก่อให้เกิดเป็นรัฐใหม่ขึ้นมา

4. บทสรุป

4.1) การกำเนิดรัฐในอัครัญสูตร เกิดจากปัญหาในสังคม จึงหาแนวทางการแก้ไขปัญหาร่วมกัน โดยกำหนดเป้าหมายและวิธีการในการแก้ไขปัญหาก่อให้เกิดเป็นสัญญาประชาคมขึ้นภายในสังคม ทั้งนี้เป้าหมายและวิธีการแก้ไขปัญหานั้นขึ้นอยู่กับหลักคุณธรรมเป็นพื้นฐาน ดังนั้นรัฐจึงเป็นสิ่งที่กำเนิดขึ้นมาเพื่อควบคุมสถานการณ์ความเลวร้ายในสังคม ความเลวร้ายเหล่านี้เป็นตัวบีบคั้นสังคมให้แสวงหาวิธีที่จะนำมาใช้แก้ปัญหา ผู้ปกครองรัฐ คือทางเลือกที่สมาชิกของสังคมเห็นร่วมกันให้เป็นผู้ที่มีความชอบธรรมในการใช้อำนาจรัฐ เพื่อสกัดกั้นกิเลสอันมีอย่างไม่จำกัดของมนุษย์ แต่รัฐสามารถทำได้เพียงควบคุมหรือสกัดกั้นกิเลสบางส่วนของมนุษย์เท่านั้น พอที่จะทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสงบสุขเท่านั้น แต่ไม่สามารถทำให้กิเลสหมดไปจากมนุษย์ได้ จุดมุ่งหมายของรัฐเพียงเพื่อจะจัดความเลวร้ายในสังคม และปกป้องคนดีให้อยู่กันอย่างสงบสุข หรืออาจจะกล่าวได้ว่ารัฐเป็นเพียงเครื่องมือที่จะทำให้นมนุษย์พัฒนาตนเองให้บรรลุถึงเป้าหมายที่สูงสุดของชีวิตได้

4.2) การกำเนิดรัฐตามหลักปฏิจาสุมุปาบท วิวัฒนาการของสังคมและการกำเนิดรัฐ เป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องของกิเลสภายในจิตใจของมนุษย์ คือกิเลสสร้างสังคมมนุษย์ซึ่งแต่ละคนมีปฏิกริยาต่อสิ่งแวดล้อมแตกต่างกันออกไป ทำให้ชายหญิงมีความรู้สึกพอใจและไม่พอใจต่อกันและกัน มีความต้องการเพื่อตอบสนองกัน บรรณาในความเป็นเจ้าของกันและกัน จึงมีการกำเนิดครอบครัว กำเนิดเครือญาติขึ้น มีความเคารพกันตามลำดับอาวุโส เมื่อมีครอบครัวรวมกันเป็นจำนวนมาก จึงก่อเกิดความเป็นชุมชน ผู้ที่มีอาวุโสสูงสุดก็ได้รับความยอมรับให้เป็นผู้นำชุมชน และทำหน้าที่ในการปกครองสังคมในชุมชนของตนการกำเนิดรัฐตามหลักปฏิจาสุมุปาบทรัฐเกิดจากกระบวนการที่อิงอาศัยกันธรรมชาติของมนุษย์ก็จะมีให้เห็นแก่ตัวเป็นพื้นฐาน เมื่อเห็นแก่ตัวก็กระทำในสิ่งต่าง เพื่อสนองความต้องการของตนเองทำให้เกิดความเลวร้ายขึ้นในสังคมแต่ความเห็นแก่ตัวของมนุษย์นี้เกิดมาจาก อวิชชา ตัณหา อุปาทานของมนุษย์สิ่งต่างๆ ที่เกิดสืบเนื่องมาจากตัณหา ก็เกิดตามมาเป็นกระบวนการ ทำให้เกิดความเลวร้ายต่างๆ ขึ้นในสังคม แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยภายใน (กิเลสภายใน) ของมนุษย์ กับ สภาพแวดล้อมภายนอก (วัตถุภายนอก) ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดรัฐขึ้นมา รัฐ คือทางเลือกของสังคมที่สมาชิกของรัฐพร้อมใจกันเลือกขึ้นมาเพื่อใช้แก้ไขปัญหาความเลวร้ายที่เกิดจากกิเลสตัณหาของมนุษย์นั่นเอง

4.3) การกำหนดรัฐตามแนวคิดใหม่หาโควินทิสตรมหาโควินทิสตร อธิบายถึงการแบ่งเขตหรือดินแดนปกครอง จากประเทศเดียวกลายเป็นหลายๆ ประเทศ เมื่อวิเคราะห์การกำหนดรัฐตามแนวคิดของมหาโควินทิสตรจะเห็นว่าแต่ละแนวคิดพยายามอธิบายจุดกำเนิดของรัฐให้ใกล้เคียงและชัดเจนที่สุดแต่ละแนวคิดล้วนมีจุดเด่นและจุดด้อยอยู่ในตัวเอง ไม่มีความสมบูรณ์ถูกต้องชัดเจนพอที่จะชี้ชัดลงไปว่าแท้จริงแล้วรัฐมีจุดกำเนิดมาอย่างไร แต่ตามพื้นฐานของความเป็นจริงแล้วหากนำจุดเด่นของแต่ละแนวคิดมาประมวลกันเข้าเป็นอันเดียวแล้ว ก็สามารถอธิบายกำเนิดของรัฐและจุดประสงค์ทางการเมืองของแต่ละแนวคิดได้เช่น แนวคิดตามแนวทางของอัครัญสูตรคือรัฐนั้นพัฒนาไปจากรูปแบบของครอบครัวแล้วค่อยๆ เจริญขึ้นมีการสร้างบ้านเรือนมากขึ้นมีการเริ่มสะสมอาหารและทรัพย์สินสมบัติมีการออกกฎเกณฑ์ กติกา ที่เป็นลักษณะสัญญาประชาคม ที่ใช้ควบคุมสังคม มีความจำเป็นที่จะมีหัวหน้ามาคุ้มครองรักษากฎเกณฑ์ กติกา รักษาความสงบสุขแก่สมาชิกในสังคม ตลอดจนรักษาทรัพย์สินก็เกิดขึ้นตามมาและเริ่มมีการถือกรรมสิทธิ์ในที่ดินเกิดขึ้น กษัตริย์พระองค์หนึ่งๆ ก็จะทรงครอบครองอาณาจักรที่มีอาณาเขตแน่นอน รัฐที่สมบูรณ์แบบก็เกิดขึ้นแต่บัดนั้น

5. เอกสารอ้างอิง

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539.

ที.ป. (ไทย) 11/129/89.

ที.ป. (ไทย) 11/130/96.

ที.ม. (ไทย) 10/209/199-226.

วิสุทธิ. (ไทย) 3198

ส.นิ. (ไทย) 16/224 - 225/90 - 91

ส.ส. (บาลี) 15/28/8.

อ.นวก. (บาลี) 23/30/92

อภิ.วิ. (ไทย) 35/1023/179 - 180.

ทวี ผลสมภพ. ปัญหาปรัชญาในการเมืองของโลกตะวันออก. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2534

ปรีชา ช้างขวัญยืน. วรรณคดีการเมืองของพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสามัคคีสาส์นจำกัด, 2540

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2541

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2541

ส.ศิวรักษ์. กรรมนิพนธ์มหาสาวิภาสสมัยพุทธกาล. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา, 2521

วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ปีที่ 9 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2563)

สิทธิพันธ์ พุทธหนู. แนวการศึกษาประวัติศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย
รามคำแหง, 2543

สิน สภาวสุ. ทางรอดของมนุษยชาติ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรสมัย, 2526

สุชีพ ปุณฺณานุภาพ. พจนานุกรมศัพท์พระพุทธศาสนา ไทย-อังกฤษ และอังกฤษ-ไทย.

กรุงเทพมหานคร: เกษมบรรณกิจการพิมพ์, 2514